

UZUMNING SHAROBBOB NAVLARI NOVDALARINING O‘SISHI VA RIVOJLANISHI

Fayziyev Jamoliddin Nosirovich

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti
“Mevali ekinlar agrotexnikasi va kolleksiyasi bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, professor
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9829-2840>

Farxadov Abror Akmalovich

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti
ORCID: 0009-0002-3748-4670

Normatov Mo‘minjon Abduxakimovich

ORCID: 0009-0002-7680-2543

Boytemirov Sirojiddin Boytemir o‘g‘li

Toshkent davlat agrar universiteti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0004-7184-5892

Annotatsiya. Mazkur maqolada uzumning sharobbop navlari novdalarini o‘sishi va rivojlanishi o‘rganilgan. Tarnau, Muskat aleksanriyskiy, Muskat vengerskiy, Risling, Rkatsiteli, Bayan shirey, Aleatiko Saperavi, Rangdor va Xindogniy navlarining o‘sishi va rivojlanishi tahlil qilingan. Uzumning Saperavi, Aleatiko, Muskat vengerskiy va Bayan shirey navlari o‘sishi va rivojlanishi bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlar qayd etdi. Ushbu navlarda novdalar eng ko‘p (bir tupda 41,2-45,8) bo‘lganligi aniqlandi, novdalarining uzunligi eng yuqori, ya‘ni 202,6-226,6 sm bo‘lishi bilan ajralib turdi. Uzumning bir tupdagi novdalarning umumiy uzunligi ko‘rsatkichining eng yuqori qiymati (78,2-97,9 m) aniqlandi.

Kalit so‘zlar: uzum, sharobbop, nav, zang, novda, o‘sish, rivojlanish.

Аннотация. В данной статье изучен рост и развитие побегов винограда технических сортов. Проведен анализ роста и развития сортов Тарнау, Мускат александрийский, Мускат венгерский, Рислинг, Ркацители, Баян ширей, Алеатико, Сеперави, Рангдор и Хиндогны. По показателям роста и развития высокие результаты были отмечены у сортов Сеперави, Алеатико, Мускат венгерский и Баян ширей. У этих сортов зафиксировано наибольшее количество побегов на одном кусте (от 41,2 до 45,8), а также наибольшая длина побегов — от 202,6 до 226,6 см. Наибольшее значение общего показателя длины побегов на одном кусте составило от 78,2 до 97,9 м.

Ключевые слова: Виноград, винный, сорт, ржавчина, побег, рост, развитие.

Abstract. This article examines the growth and development of grapevine shoots of technical (wine) varieties. The growth and development of the following varieties were analyzed: Tarnau, Muscat Alexandriyskiy, Hungarian Muscat, Riesling, Rkatsiteli, Bayan Shirey, Aleatico, Saperavi, Rangdor, and Khindogni. High indicators of growth and development were recorded for the varieties Saperavi, Aleatico, Hungarian Muscat, and Bayan Shirey. These varieties had the highest number of shoots per bush (41.2 to 45.8), and the shoot lengths were also the longest, ranging from 202.6 to 226.6 cm. The highest total shoot length per bush was recorded between 78.2 and 97.9 meters.

Keywords: Grape, wine, variety, rust, shoot, growth, development.

Kirish. Uzumchilik - O‘zbekiston respublikasi qishloq xo‘jaligining eng muhim va serdaramad sohasi hisoblanadi. Uzum subtropik va mo‘tadil iqlim mintaqalarida keng tarqalgan madaniy o‘simlik bo‘lib, dunyoning ko‘pgina mamlakatlarida sevimli meva mahsuloti sifatida yuqori qadrlanadi. Uzumning yuqori qimmatiga eng avvalo ajoyib ta‘mi va ozuqaviyligi, yuqori hosilligi, shifobaxshligi, qayta ishlashbopligi va qayta ishlangan mahsulotlarining ham suyuq iste‘mol etilishi bilan izohlanadi [1, 2, 3].

Uzumning sharobbop navlarini yetishtirish uchun tog‘ va tog‘oldi hududlarning tuproq-iqlim sharoiti qulay hisoblanadi. Biroq, har bir navning mahalliy iqlim va agrobiologik sharoitlarga moslashuv darajasi turlicha bo‘lib, ularni tanlab olishda novdalar soni va uzunligi ularning o‘sishi va rivojlanishi kabi omillar muhim ahamiyatga ega [4, 5].

Materiallar va uslublar. Respublikada etishtiriladigan uzumning sharobbop Bayan shirey, Muskat aleksanriyskiy, Muskat vengerskiy, Risling, Rkatsiteli, Tarau, Aleatiko Saperavi, Rangdor va Xindogniy navlari novdalarini o‘sishi va rivojlanishi

ko‘rsatkichlaridan foydalanildi.

Tadqiqot 2023-2025 yillarda akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institutida amalga oshirildi.

Tadqiqotning maqsadi – uzumning sharobbop navlari tok tuplaridagi novdalarini o‘sishi va rivojlanishini o‘rganishdan iborat.

Tadqiqot ob‘yekti sifatida uzumning sharobbop Tarnau, Muskat aleksanriyskiy, Muskat vengerskiy, Risling, Rkatsiteli, Bayan shirey, Aleatiko Saperavi, Rangdor va Xindogniy navlari olingan.

Tajribada to‘g‘ri keladigan geografik va iqlim sharoitida, 10 nav, 4 qaytariqda o‘tkazildi. Har bir tajriba variantda 12 ta tuplarida hisob va kuzatishlar olib borildi.

Natijalar va munozara. Uzumning sharobbop navlari kolleksiyasidan tanlab olingan istiqbolli navlar tok tupining kattaligi va uning barg bilan qoplanganlik darajasi ko‘p holatda ularning potentsial hosildorlik ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois o‘rganilayotgan har bir navning mazkur ko‘rsatkichlarini aniqlash uzumning istiqbolli navlarini tanlash jarayonining muhim

Uzumning sharobbop navlarida zanglar, novdalar soni va uzunligi

T/r	Navlar	Tupdagi zanglar soni, dona	Zang novdaning uzunligi, sm	Tupdagi novdalarning o‘rtacha soni, dona	Novdalar-ning o‘rtacha uzunligi, sm	Tupdagi novdalarning umumiy uzunligi, m	Novdadagi qo‘ltiq novdalarning o‘rtacha soni, dona	Novdadagi qo‘ltiq novdalarning o‘rtacha uzunligi, sm
1.	Tarnau	4	75	36,6	101,4	37,1	4,0	21,0
2.	Muskat aleksandriyskiy	6	89	39,2	188,3	73,8	11,3	40,6
3.	Muskat vengerskiy	7	90	43,2	226,6	97,9	6,0	32,8
4.	Risling	6	77	32,2	182,6	58,8	9,0	32,7
5.	Rkatsiteli	4	99	34,5	202,6	69,9	9,0	19,1
6.	Bayan shery	7	95	45,8	197,4	90,4	10,0	41,0
7.	Aleatiko	5	94	42,5	184,7	78,5	8,3	31,3
8.	Saperavi	4	78	41,2	189,8	78,2	9,3	31,9
9.	Rangdor	5	72	36,5	190,7	69,6	11,6	40,1
10.	Xindogniy	5	86	34,2	150,3	51,4	4,6	40,7
	ЭКФ ₀₅	0,2	3,2	1,8	2,0	2,0	0,4	1,2
	Sx	0,03	0,56	0,31	0,35	0,35	0,06	0,21

elementlaridan biri hisoblanadi.

Uzumning istiqbolli sharobbop navlarini tanlash bo‘yicha o‘tkazilgan tajribada har bir sharobbop navning tup kattaligi va ularning morfologik xususiyatlarini o‘rganish natijalarining ko‘rsatishicha, zanglar uzunligi 72-99 sm. navga qarab, to‘rt-yettitagacha oraliq chegarada bo‘ldi (1-jadval).

Uzumning Saperavi, Aleatiko, Muskat vengerskiy va Bayan shery navlarida novdalar eng ko‘p (bir tupda 41,2-45,8) bo‘ldi. Risling, Xindogniy, Rkatsiteli, Rangdor, Tarnau va Muskat aleksandriyskiy navlarida novdalar eng kam (bir tupda 32,2-34,5) bo‘lganligi aniqlandi. Rangdor, Tarnau va Muskat aleksandriyskiy navlarida (bir tupda 36,5-39,2) o‘rtacha ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot ma‘lumotlari shuni ko‘rsatadiki, uzumning Rkatsiteli, Muskat vengerskiy navlarida novdalarning o‘rtacha uzunligi eng yuqori, ya‘ni 202,6-226,6 sm bo‘lishi bilan ajralib turadi. Novda o‘rtacha uzunligining eng kichik ifodasi Tarnau va Xindogniy navida 101,4-150,3 sm ni tashkil etdi. Qolgan navlarda novdalarning o‘rtacha uzunligi 182,6-197,4 sm oralig‘ida o‘zgardi.

Uzumning bir tupdagi novdalarning umumiy uzunligi ko‘rsatkichining eng yuqori qiymati Saperavi, Aleatiko, Bayan shery va Muskat vengerskiy navlarida (78,2-97,9 m) ajralib turdi. Novdalar umumiy uzunligining eng kichik ifodasi – 37,1 m Tarnau navida

qayd etildi. Qolgan navlarda ushbu ko‘rsatkich 51,4-73,8 m oralig‘ida bo‘ldi.

Ma‘lumki, qo‘ltiq novdalarning soni va ularning o‘rtacha uzunligi uzumning nav xususiyati hisoblanadi. Qo‘ltiq novdalarning soni bo‘yicha tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ularning eng ko‘p soni Rangdor va Muskat aleksandriyskiy navlarida (mos holda 11,6 va 11,3 dona) aniqlandi. Qo‘ltiq novdalar Tarnau va Xindogniy navlarida eng kam sonda bo‘ldi va 4,0-4,6 donadan oshmadi. Qolgan navlarda qo‘ltiq novdalar soni 6,0-10,0 dona atrofida bo‘ldi.

Uzumning Rangdor, Muskat aleksandriyskiy, Xindogniy va Bayan shery navlarida qo‘ltiq novdalarning o‘rtacha uzunligi eng yuqori (40,1 va 41,0 sm) bo‘lganligi aniqlandi. Qo‘ltiq novdalarning uzunligi bo‘yicha eng past Rkatsiteli va Tarnau navida (19,1 va 21,0 sm) qayd etildi. Qolgan navlarda qo‘ltiq novdalar uzunligi o‘rtacha (31,3 va 32,8 sm) ni tashkil qildi.

Xulosa va tavsiyalar. Uzumning Saperavi, Aleatiko, Muskat vengerskiy va Bayan shery navlari o‘sishi va rivojlanishi bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlar qayd etdi. Ushbu navlarda novdalar eng ko‘p (bir tupda 41,2-45,8) bo‘lganligi aniqlandi, novdalarning uzunligi eng yuqori, ya‘ni 202,6-226,6 sm bo‘lishi bilan ajralib turdi. Uzumning bir tupdagi novdalarning umumiy uzunligi ko‘rsatkichining eng yuqori qiymati (78,2-97,9 m) aniqlandi.

ADABIYOTLAR:

1. Ibrohimov F. X. «O‘zbekistonda uzumning vinobop navlarining genetik sortlari: shakllanish va taraqqiyot» // “O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi” ilmiy jurnali. – 2025. – T. 12. – № 1. – C. 45–58.
2. Мирзаев М.М., Джавакянц Ю.М. Резервы увеличения производства винограда в Средней Азии // Т.р НИИСВиВ им. Шредера. – Т., 1989. – Т.51. – С. 3-12.
3. Мирзаев А. Р., Каримова З. С. «Ркасители ва Саперави навларини селекциялашда янги ген мутациялари» // Марказий Осиё Ботаника Журнали. – 2024. – Т. 8. – № 2. – С. 102–117.
4. Temurov Sh. “Uzumchilik” O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi: Davlat nashriyoti Toshkent-2002 – 58-63 b.
5. Fayziev J.N. O‘zbekiston sharoitida uzumning urug‘siz navlari hosildorligi va sifatini oshirish texnologiyasini ilmiy asoslash. Avtoref. diss... q.x.f.d. – Toshkent, 2020. – 8-12 b.